

Agnieszka Gołda

Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Wokół Paula Ladewiga i jego Katechizmu biblioteki” (Bydgoszcz, 24–25 kwietnia 2017 r.)

Nowa Biblioteka. Usługi, Technologie Informacyjne i Media nr 3 (26), 189-195

2017

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Agnieszka Golda

Zakład Bibliotekoznawstwa
Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej
Uniwersytet Śląski w Katowicach
e-mail: agnieszka.golda@us.edu.pl

Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Wokół Paula Ladewiga i jego *Katechizmu biblioteki*” (Bydgoszcz, 24–25 kwietnia 2017 r.)

Podczas dwudniowej konferencji, zorganizowanej przez Katedrę Informacji Naukowej i Bibliologii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, zgromadzili się teoretycy i praktycy dyscypliny oraz studenci miejscowej uczelni. Obrady odbyły się w budynku Biblioteki Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego¹. Okazją do spotkania naukowców z Czech, Niemiec, Polski i Węgier stała się spuścizna publikacyjna niemieckiego bibliotekarza i archiwisty Paula Ladewiga (1858–1940), a w szczególności jego dzieło pt. *Katechismus der Bücherei* wydane w 1914 i 1922 r., choć w referatach wspomniano też najważniejsze osiągnięcie twórcy, czyli *Politik der Bücherei* z 1912, 1917 i 1934 r.

Rozległość zgłoszonych tematów spowodowała, że wystąpienia podzielono na kilka sesji. W pierwszej, nazwanej *Inspiracje*, przedstawiono wpływ P. Ladewiga na różne aspekty działalności bibliotekarskiej. Zanim jednak omówiono tego typu problematykę, Zdzisław Gębołyś (Katedra Informacji Naukowej i Bibliologii, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy) przypomniał jego sylwetkę w referacie *Paula Ladewiga – życie długie, zmienne, ale ciekawe*. Podjęcie kilku zawodów (archiwisty, bibliotekarza biblioteki naukowej, bibliotekarza bibliotek

¹ Można ją było zwiedzić 25 kwietnia 2017 r., w trakcie wycieczki prowadzonej przez dyrektor Biblioteki, Aldonę Chlewicką-Maczyńską.

publicznych – współpraca z Friedrichem Kruppem, pracownika wydawnictwa, nauczyciela w szkole dla bibliotekarzy oraz bibliotekarza biblioteki fachowej) niewątpliwie wpłynęło na rozwój zainteresowań teoretycznych i praktycznych, którym P. Ladewig dał wyraz w licznych tekstach. Przedmiotem charakterystyki dokonanej przez prelegenta stały się ważniejsze publikacje i ich recepcja. Recepcji poświęcono zresztą niemal wszystkie wypowiedzi konferencyjne. Z. Gębołyś otworzył dyskusję na temat bezpośrednich i w większości pośrednich nawiązań do komentarzy i przemyśleń, jakie niemiecki bibliotekarz zawarł w *Katechismus der Bücherei*. Te związane z zarządzaniem nowoczesną biblioteką (jakość, użytkownik, konkurencja, statystyka, ocena pracy biblioteki, bibliotekarz) zostały zaprezentowane przez Lidię Derfert-Wolf (Biblioteka Główna Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich w Bydgoszczy) w referacie *Stare wino w nowej butelce – nowoczesne biblioteki a „Katechizm biblioteki” Paula Ladewiga z 1914 r.* Prelegentka udowodniła aktualność wybranych myśli bibliotekarza z początków XX w. Omawianie elementów zarządzania bibliotekami kontynuowała Krystyna Hudzik (Biblioteka Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie) w wystąpieniu zatytułowanym *Wskaźniki efektywności bibliotek: o aktualności zasad statystyki i księgowości Paula Ladewiga*. Autorka wnikliwie przeanalizowała określenia zaproponowane przez autora *Katechismus der Bücherei* na temat statystyki bibliotecznej, które znalazły zastosowanie we współczesnych bibliotekach niemieckich (np. BIX – Bibliotheksindex, Deutsche Bibliotheksstatistik – DBS). Po krótkiej przerwie w tej samej sesji wystąpił Piotr Dobrowolski, prezentując referat przygotowany wspólnie z Anetą Pajką (Centralna Biblioteka Wojskowa w Warszawie): *Regulaminy, instrukcje i wytyczne dla bibliotek wojskowych w latach 1917–1939*. Prelegenci ukazali bezpośrednie związki polskiego bibliotekarstwa z publikacją P. Ladewiga, za sprawą porządkowania u progu niepodległości II Rzeczypospolitej kwestii dotyczących bibliotek przeznaczonych dla wojskowych. W niemieckich rozwiązaniach poszukiwano wówczas wzorów organizacyjnych, czego dowód stanowiły przeanalizowane przez autorów pierwsze regulaminy biblioteczne opracowane w Wojsku Polskim. Znalaziono w nich wskazania, a nawet cytowania dzieła P. Ladewiga (było ono również zalecane jako lektura dla bibliotekarzy wojskowych). Pozostając w kręgu inspiracji dorobkiem niemieckiego bibliotekarza, Alicja Sobańska (Biblioteka Raczyńskich w Poznaniu) w wystąpieniu *„Wychowanie nie jest zadaniem biblioteki, lecz następstwem jej istnienia” – słowa Paula Ladewiga w obliczu diagnozowanego kryzysu edukacji* przypomniała jego nieprzychylną postawę wobec oświato-

wych funkcji bibliotek publicznych, wspomagając się lekturą książki Marthy C. Nussbaum *Nie dla zysku. Dlaczego demokracja potrzebuje humanistów* (Warszawa 2016). Powołując się na świadczący o kryzysie czytelnictwa raport Biblioteki Narodowej w Warszawie (*Stan czytelnictwa w Polsce w 2016 roku*), prelegentka przedstawiła projekty bibliotek publicznych w zakresie edukacji humanistycznej, przeczając tym samym tezie P. Ladewiga.

Po kolejnej przerwie rozpoczęły się obrady sesji zatytułowanej *Z warsztatu bibliotekarza*. Jako pierwszy wystąpił Jacek Wojciechowski, który w referacie *Bibliotekarstwo i biblioteki: próba prognozy* przekonywał, że stan omawianej dziedziny jawi się jako niekorzystny. Po zdiagnozowaniu problemu wskazał następujące kierunki ewolucji bibliotekarstwa w myśl wypowiedzi P. Ladewiga na temat zmian w bibliotekach: orientacja instytucji na użytkowników (rehumanizacja bibliotekarstwa), jednoczesne nadmierne skoncentrowanie się na informacji, dążenie do homeostazy przekazów piśmienniczych i digitalnych itd. J. Wojciechowski w swoim wystąpieniu poświęcił też sporo miejsca ofercie ponadusługowej bibliotek. Także pozostali prelegenci tej części obrad przedstawili projekty bibliotek, w nawiązaniu do myśli P. Ladewiga, dotyczące zmienności ich ról i konieczności docierania z usługami do użytkowników. Erzsébet Tóth, występująca w imieniu grupy pracowników uniwersytetu w Debreczynie: Istvána Boda Károlyego, Istvána Csonta, László T. Nagya (Debreceni Egyetem, Informatikai Kar, Debrecen) wygłosiła referat *Developing learners' English linguistic competence in the three-dimensional model of the ancient Library of Alexandria*, analizując zawartość bazy (utwory i biogramy starożytnych poetów i pisarzy, uzupełniane dokumentami dźwiękowymi i multimedialnymi), która ma wspierać rozwój kompetencji językowych oraz proces edukacji osób zainteresowanych literaturą starożytną i nauką języka angielskiego. Z kolei Paweł Marzec (Katedra Informatyki i Bibliologii, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy) w wystąpieniu *Analiza technologii wykorzystywanych w serwisach internetowych bibliotek publicznych w województwie kujawsko-pomorskim* przedmiotem badań uczynił elektroniczne serwisy bibliotek publicznych (wstępna analiza objęła 19 książnic), by wskazać najczęściej stosowane technologie tworzenia usług internetowych i zarządzania nimi (systemy zarządzania treścią, języki programowania po stronie serwera, języki programowania po stronie klienta, biblioteki JavaScript, narzędzia analizy ruchu w witrynie). Przeprowadzenie badań umożliwiły narzędzia takie, jak Wappylazer oraz Wave, które dały sposobność automatycznego wykrycia użytego oprogramowania, w tym przeznaczonego dla osób z róż-

nym typem niepełnosprawności. Hans-Werner Retterath (Institut für Volkskunde der Deutschen des östlichen Europa, Freiburg) w referacie zatytułowanym *Bücher- und Archivalienspenden an die Bibliothek des Instituts für Volkskunde der Deutschen des östlichen Europa (IVDE), Freiburg, im Lichte von Paul Ladewigs Katechismus* scharakteryzował prężną działalność naukową i biblioteczną reprezentowanej przez siebie placówki, zwracając uwagę na otrzymywane przez nią dary. Te inicjatywy stały się podstawą poszukiwania przez prelegenta informacji o zasadach gromadzenia zasobów w *Katechismus der Bücherei*. Ostatni referat tej części konferencji – *Bibliografia w służbie nauki i czytającej publiczności. Zadania bibliografów w świetle wypowiedzi teoretyków i praktyków okresu II Rzeczypospolitej* – wygłosiła Agnieszka Gołda (Instytut Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej, Uniwersytet Śląski w Katowicach). Prelegentka na podstawie literatury omówiła zadania twórców wykazów piśmiennictwa, wysoko cenionych przez P. Ladewiga w pracy bibliotek. Zidentyfikowane zostały etapy pracy bibliografów, ich pomocnicza rola w rozwoju badań księgoznawczych oraz zadania bibliograficzne bibliotekarzy bibliotek naukowych i oświatowych.

Trzecią sesję, zatytułowaną *Biblioteki*, zainicjował Andrzej Mężyński, referując temat: *Józef Grycz cytuje Ladewiga... Epizod z dziejów bibliotek warszawskich w czasie okupacji niemieckiej*. Był to kolejny podczas konferencji wyraźny głos na temat bezpośredniej recepcji twórczości niemieckiego bibliotekarza w polskim piśmiennictwie. Prelegent przeanalizował przygotowany podczas okupacji niemieckiej przez J. Grycza memoriał, w którym bibliotekarz bronił zbiorów bibliotek warszawskich, powołując się w dokumencie na zasady opisane przez P. Ladewiga, a dotyczące roli bibliotek „użytkowych” i „archiwalnych”. Ta próba powstrzymania niekorzystnych dla bibliotek działań okupanta nie odniosła jednak skutku. W kolejnych wystąpieniach sesji ponownie inspirowano się dziełami P. Ladewiga. Hanna Langer (Instytut Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej, Uniwersytet Śląski w Katowicach) w wystąpieniu *Idea bibliotek dla dzieci na łamach „Przeglądu Oświatowego” (1910–1939)* zastanawiała się – podobnie jak kilku wcześniej występujących referentów – nad kwestią sceptycznego stosunku P. Ladewiga wobec wychowawczej roli bibliotek. Zadała pytanie: Czy *Katechismus der Bücherei* mógł być źródłem informacji dla twórców bibliotek dla dzieci, podanych na łamach tytułowego czasopisma?, by następnie poszukiwać konkretnych sentencji P. Ladewiga, które byłyby związane z funkcjonowaniem bibliotek dla młodych użytkowników – poprzez omówienie następujących haseł: biblioteka ludowa, centralizacja, wygoda, czytelnia i wypożyczalnia, spokój, nadzór, wytyczne,

ekonomia, zawód. W podsumowaniu stwierdziła, że zasady głoszone przez niemieckiego bibliotekarza z pewnością mogły być wzorem dla organizatorów bibliotek dla dzieci i młodzieży. W podobnym duchu utrzymane były dwa kolejne referaty sesji. Wskazówki na temat pracy bibliotek, ale tym razem z *Politik der Bücherei*, zaprezentował Jürgen Warmbrunn (Herder Institut für historische Ostmitteleuropaforschung – Institut der Leibniz-Gemeinschaft, Marburg) w wystąpieniu *Spezialbibliothekarische Arbeit – Eine Analyse unter besonderer Berücksichtigung von Paul Ladewigs „Politik der Bücherei“*. Celem autora było podkreślenie znaczenia tych fragmentów analizowanego dzieła, które dotyczyły specyficznych funkcji bibliotek, polegających na wspieraniu rozwoju zainteresowań czytelniczych użytkowników bibliotek. Ks. Zdzisław Kropidłowski (Katedra Informacji Naukowej i Bibliologii, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy) w referacie *Dziecko zaprasza do biblioteki. O kilku aspektach projektu Dokkl* omówił działania miejskiego ośrodka medialnego Dokkl założonego w Aarhus. Etapy wdrażania projektu, a przede wszystkim oferta duńskiej biblioteki, skierowana do młodszych odbiorców, wypełniły czas prezentacji zobrazowanej licznymi zdjęciami, dowodzącymi ponadślugowej działalności instytucji (teatr, oazy pracy grupowej, taras dla dzieci przeznaczony do gier i zabaw, rampa jako symbol wznoszenia się ku wiedzy, miejsce spotkań stowarzyszeń i urządzania uroczystości rodzinnych). Ostatni w tej sesji referat – *Funkcjonalność budynku biblioteki akademickiej na przykładzie nowego gmachu Biblioteki UKW w Bydgoszczy* – przedstawiła Aldona Chlewicka-Mączyńska (Biblioteka Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy). Myśli P. Ladewiga dotyczące aranżacji przestrzeni stały się punktem wyjścia do zaprezentowania rozwiązań zastosowanych w Bibliotece, służących wygodzie użytkowników. Dzięki współpracy architektów z bibliotekarzami powstał koncept budynku praktycznego, wykorzystywanego nie tylko przez społeczność akademicką.

Pierwszego dnia odbyły się dwie dyskusje, podczas których wyraźnie podkreślono, że *Katechismus der Bücherei*, który wydano później niż *Politik der Bücherei*, nie może być jedynym punktem odniesienia analiz twórczości niemieckiego bibliotekarza. Zaakcentowano też konieczność podjęcia intensywnych badań nad recepcją dokonań P. Ladewiga w polskim piśmiennictwie (także w okresie dwudziestolecia międzywojennego wśród bibliotekarzy wojskowych), np. dzięki kwerendom zasobów polskich archiwów.

Drugiego dnia obrad odbyła się jedna sesja, zatytułowana *Zawód i role bibliotekarza*, którą zainaugurowała Helena Legowicz (Regionální

knihovna Karviná) wystąpieniem zatytułowanym *Bibliotekarz czy omnibus. Rola bibliotekarzy w pracy społecznikowskiej na rzecz zachowania tożsamości Polaków na Zaolziu*. Po omówieniu zagadnień dotyczących mniejszości polskiej w Czechosłowacji i Republice Czeskiej nakreśliła historyczne i współczesne zadania bibliotekarstwa stowarzyszeniowego, rozwijanego po II wojnie światowej dzięki działalności Polskiego Związku Kulturalno-Oświatowego (Polský kulturně-osvětový svaz). Działacze tej organizacji przyczynili się do powstania polskojęzycznych księgozbiorów, z których największy znajduje się w Karwinie. Elżbieta Pokorzyńska (Katedra Informacji Naukowej i Bibliologii, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy) zaprezentowała referat *Gdy bibliotekarz jest bibliofilem*. Prelegentka odnalazła w *Katechismus der Bücherei* wskazówki świadczące o zanegowaniu przez P. Ladewiga zainteresowań bibliofilskich w pracy bibliotekarskiej. Zaznaczyła jednak, że pasja kolekcjonerska bibliotekarzy może pozytywnie przysłużyć się bibliotekom, czego przykładem są dokonania Henryka Dubowika (1930–2015), wieloletniego pracownika bydgoskiej uczelni – Biblioteki, a później założonej z jego inicjatywy Katedry. Analiza pasji bibliofilskiej H. Dubowika, zorientowanej na zakup antykwaryczny starych druków, książek istotnych z uwagi na ich historyczne znaczenie, bibliofilskich, z dedykacjami i ekslibrisami, faksymilowych, miniaturowych, emigracyjnych, tzw. drugiego obiegu, autografów i cimeliów, ciągów czasopism i dokumentów kartograficznych, uzmysłowiły uczestnikom konferencji wartość zasobu stanowiącego warsztat badawczy i dydaktyczny. Jak wykazała E. Pokorzyńska, kolekcja ta współcześnie nie budzi już szczególnego zainteresowania czytelników, a wymaga specjalnej ochrony i odpowiednich warunków przechowywania. Przed przerwą wystąpiła jeszcze Danuta Szłapińska (studentka II roku, Katedra Informacji Naukowej i Bibliologii, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy) z referatem *Rola i zadania bibliotekarza w bibliotece dla dzieci w świetle kroniki*. Przedmiotem analizy autorki stała się unikatowa kronika z lat 1951–1973, stworzona w Filii nr 5 dla Dzieci Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Bydgoszczy. Kronika ta powstała z inicjatywy Eugenii Wierzbowskiej i była dla D. Szłapińskiej źródłem poszukiwań wskazówek P. Ladewiga na temat cech dobrego bibliotekarza (takich jak zaangażowanie, empatia, umiejętność motywowania, nauczania, a nie pouczania, kreatywność, współpraca z instytucjami).

Duże zróżnicowanie tematyczne charakteryzowało także trzy ostatnie referaty tej sesji. Ewa Goumissi (Centrum Wiedzy i Informacji Naukowo-Technicznej, Politechnika Wrocławska) w wystąpieniu *Kobiety – stypendystki, bibliotekarki w Bibliotece Ossolineum i innych*

bibliotekach naukowych Lwowa w latach 1918–1939, nawiązując do rozważań P. Ladewiga, przybliżyła możliwości zdobycia wykształcenia przez kobiety w początkach XX w. Zaprezentowała sylwetki kilku stypendystek Ossolineum od 1921 r.: Stanisławy Bruckmannówny, Janiny Kelles-Krauzówny, Eugenii Kurkowej i Zofii Zarzyckiej-Gostomskiej. Bernadeta Iwańska-Cieślik (Katedra Informacji Naukowej i Bibliologii, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy) wystąpiła z referatem *Włocławskie stowarzyszenia i ich biblioteki w XIX i na początku XX wieku*. Prelegentka zanalizowała dokumentację 89 bibliotek i czytelnich założonych przez stowarzyszenia, towarzystwa, związki i partie włocławskie między 1815 a 1918 r., ukazując dynamikę ich tworzenia. Statuty kolejnych organizacji (dobroczynnych, strzeleckich, towarzyskich, naukowych, kulturalno-oświatowych, sportowych, bibliotecznych, kupców i przemysłowców) stały się podstawą opisu wielkości zbiorów. B. Iwańska-Cieślik w kilku przypadkach przedstawiła technikę bibliotekarską i omówiła sprawy związane z utrzymaniem bibliotek. Jako ostatni wystąpił Dariusz Spychała (Katedra Informacji Naukowej i Bibliologii, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy) z referatem zatytułowanym *Rola i znaczenie bibliotekarza w antycznych bibliotekach ze szczególnym uwzględnieniem Biblioteki Aleksandryjskiej i Pergamońskiej*. Prelegent wskazał funkcje bibliotekarzy prowadzących samodzielne i zespołowe badania naukowe oraz przedstawił relacje panujące między kolejnymi kierującymi Biblioteką Aleksandryjską, wraz z krótkim omówieniem dokonań zarządzających tą kolekcją (wspomniał też Kallimacha, który najprawdopodobniej nie kierował księżnicą).

Konferencja stała się okazją do spotkania przede wszystkim przedstawicieli bibliologii, w tym historyków druku, książki i bibliotek, bibliotekoznawców, ale też informatologów, którzy podzielili się swoimi refleksjami po lekturze dzieł P. Ladewiga. W kilku referatach wskazano nieznanne dotychczas szerszej elementy recepcji twórczości niemieckiego bibliotekarza i archiwisty w polskim piśmiennictwie. Dzięki analizie dzieł prelegenci mogli odpowiedzieć na pytania związane z rozwojem praktyki bibliotekarskiej. Jednocześnie wyszczególnili nadal aktualne sentencje P. Ladewiga, ukazując krytyczny, ale i ponadczasowy dorobek niemieckiego bibliotekarza, który może stać się podstawą kolejnych cyklicznych spotkań w Bydgoszczy poświęconych jego postaci i dziełu.